

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 20

Заснований в 1996 році

Рівне – 2002

ББК 74.20**О - 59****УДК: 37: 371: 372: 373: 378****Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти:** Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 20. — Рівне: РДГУ, 2002. — 140 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання, розвитку і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор** доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН
Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**
(Інститут проблем виховання АПН України);доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**
(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**
(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**
(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**
(Університет "Острозька Академія");кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет)доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**
(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**
(Запорізький державний університет)доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**
(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**
(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 10 від 28.02.2002 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 2.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2002

6. Човалюк Л. М. Патріотичне виховання старшокласників шкіл-інтернатів //Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах. Кн. 1. – К: Пед. думка, 2000. – С. 318 – 323.

7. Шамардин В. И. Воспитание патриота //Педагогика. – № 4. – 2000. – С. 34 – 37.

Одержано редакцією 29.01.2002 р.

УДК 78.071 (477):74

С. С. ДИМЧЕНКО

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М.ЛЕОНТОВИЧА

З кожною новою пам'ятною датою, пов'язаною з іменем Миколи Дмитровича Леонтовича (1877 – 1921), виникає думка: скільки міг би ще створити цей великий оригінальний талант, якби його життя не було так жахливо й загадково перерване! Скільки нових сміливих задумів плекав він, незважаючи на всю складність обставин і важкі матеріальні умови!

Звичайно, ще чимало існує неопублікованих і цікавих біографічних даних про М.Леонтовича, зокрема, щодо його дитинства, юнацьких років, самоосвіти, творчої науково-методичної та педагогічної праці.

У своїх дослідженнях про М. Леонтовича музикознавці, передусім, розкривають значення його спадщини в розвитку українського хорового мистецтва, висвітлюють творчий шлях композитора.

Детальну характеристику його біографічних даних на архівних і документальних матеріалах подано в роботах професора, доктора мистецтвознавства Володимира Іванова та професора, доктора педагогічних наук Олександра Ростовського [18, 19, 20]. У своїх роботах автори висвітлюють музичну діяльність і творчість універсального українського митця, досліджуючи їх в єдності соціально-історичних, фольклорно-етнографічних та композиторських аспектів.

Один з перших біографів М. Леонтовича – Я. Юрмас (Ю. Масютін) – на підставі численних спогадів сучасників композитора твердить, що Микола Дмитрович народився на Поділлі в селі Монастирок Немирівської волості Брацлавського повіту біля села Селевинці. останньому населеному пунктові дослідник надавав ніби другорядного значення. Однак згадка Я. Юрмаса про Селевинці не була випадковою. Про це свідчать спогади близького товариша композитора Т. Яструбецького. Він пише, що сім'я Леонтовичів деякий час проживала в с. Селевинці, в якому і народився Микола Дмитрович. Підтвердження цього знаходимо також у спогадах дочки М. Леонтовича Галини [11, С. 10–15], де читаємо про направлення майбутнього батька М. Леонтовича – Дмитра Феофановича – 6 листопада 1877 року на службу до Успенської церкви села Селевинці, в якому він мешкав до 30 березня 1878 року.

Приїхавши до Селевинців разом із молодію дружиною Марією Йосипівною Ятвинською (1859 року народження), Дмитро Феофанович (1851 року народження) мав уже півторарічний стаж роботи після закінчення Подільської духовної семінарії (1875 року). 1 грудня (13 грудня за новим стилем) 1877 року в них народився перший син Микола – майбутній композитор. Майже до двох років він разом з батьками перебував у цьому маленькому селі, яке разом із сусіднім хутором Вали в ті роки називали присіяком села Монастирок, а іноді просто Монастирок, тому, що межувало воно з цим більшим селом з його 46 дворами і 270 мешканцями. В самому Монастирку Дмитро Феофанович бував часто, особливо після того, коли з 3 квітня 1878 року йому доручили службу в тамтешньому монастирі. Про нього казали, що він з Монастирка біля села Селевинці. Згодом так говорили й про місце народження його сина Миколи. Цими відомостями і користувався Я. Юрмас, коли писав біографічний нарис про Леонтовича [21, С. 161–172].

Дитинство Миколи пройшло в с. Шершнях, куди переїхали його батьки в червні 1879 року. Це було одне з сіл Тиврівської волості, мало 209 дворів і налічувало близько 1900 мешканців. Для Леонтовичів 1880 року було побудоване нове житло – дерев'яний дім на кам'яному фундаменті, накритий тесом.

Виховувався М. Леонтович у сімейних традиціях. Батьки любили музику, знали і співали багато українських пісень. Дочка Миколи Дмитровича Галина Миколаївна згадує, що Дмитро Феофанович не тільки любив співати, а й добре грав на цитрі, балалайці, скрипці, духових інструментах [11, С. 10–15]. Маленький Микола любив слухати гру батька, а згодом і сам почав співати й підбирати народні мелодії на музичних інструментах [6].

Усі родичі Леонтовичів – корінні подоляни, тому, коли вони збиралися разом і музикували, Микола потрапляв у полон пісенно-інтонаційної стихії, яка його оточувала змалку. Музичні вечори в хаті Леонтовичів часто влаштовували самі діти. У Миколи був брат Олександр, сестри Марія, Вікторія і найменша Олена. Він утворив з сестер і брата хор і диригував ним. Виконували пісні “Ах ти, воля”, “Во поле береза стояла”, “Сивая голубко, звиваймося хутко”, “Ой там, за горою, чорт зна, за якою” [8, С. 27–28]. Г. Яструбецький згадує, що Микола музикуючи з малих років, співати навчився раніше, ніж говорити. Дитячі захоплення співом відіграли неабияку роль у формуванні й становленні слухових і співочих навичок М. Леонтовича. Постійне спілкування з народнопісенним матеріалом позитивно позначилося на інтонаційному осмисленні кращих мелодичних зразків. Опісля саме цей матеріал глибоко вивчався, підлягав обробці і став предметом його перших педагогічних спроб [9, С. 56]. Дитиною він захоплювався не тільки народними піснями: любив слухати казки, а коли навчився грамоти у вчителя П. С. Тарногорського, з захопленням читав Гоголя, дитячу літературу [7, С. 30].

Шкільне навчання М. Леонтович почав, коли йому було близько 10 років. Він вступив у підготовчий клас Немирівської гімназії, а з січня наступного року перейшов у перший клас Шаргородського духовного училища. Вчився добре. На канікули повертався додому, в Шершні. Там багато читав, приятелював з сільськими дітьми.

В училищі Микола чимось особливим не виділявся. Його, як пише Г. Яструбецький, “ніхто з учителів ані переслідував, ані милував дуже”. Дисципліна всіх учнів трималась “на почутті страху і неприємному відчуженні фізичної болі” [14].

Разом з Миколою в училищі перебував також його брат Олександр. Один з їх товаришів, Модест Угринович згадує: “Обидва Леонтовичі, як обличчям, так одежею (що була в них чистішою і менш подертою, ніж у інших “бурсачків”) робили враження дітей інтелігентних. На зріст (Микола Дмитрович) був невеликий, сухопарий і досить жвавий, любив грати в сніжки й викинути яку-небудь штуку... Він не звертав на себе уваги ні фізичною силою, ні чимось іншим, що могло б його виділити серед “бурсачків”, зробити в їх очах “героєм”... Леонтович мав досить гарного альту і співав в церковному хорі, але чомусь не був його диригентом. Пам’ятаю, що у нас “бурсачків”, було таке враження..., що Леонтович настільки знавець церковних співів, що міг би, безумовно, бути диригентом” [3, С. 5]. Останні слова М. Угриновича не випадкові, тому що в училищі Микола був одним з небагатьох, хто мав досвід хорового співу і певну домашню музичну підготовку.

Закінчив училище М. Леонтович 1892 року. У свідоцтві, яке від одержав, записано: “при поведінці дуже хорошій, виявив таку успішність: ... з мов російської і церковно-слов’янської – хорошу; з грецької – дуже хорошу; з латинської – хорошу; з арифметики – хорошу; з географії – дуже хорошу; з нотного співу – відмінну; з чистописання – дуже хорошу...” [4, С. 2].

Після училища М. Леонтович склав екзамен в духовну семінарію в Кам’янці-Подільському, де перебував з серпня 1892 р. до червня 1899 р. Під час навчання він неохоче студіював богословські науки. Через це мав непорозуміння з ректором М. Щегловим, що вів одну з таких дисциплін – “священне писання”. Зовсім інакше ставився Микола Дмитрович до “земних” предметів, зокрема, як згадує Я. Юрмас, до психології, логіки, філософії (їх читав П. Кудрявцев), а також до словесності й літератури (Д. Федоров). Викладання було хороше. Лекції П. Кудрявцева збирали велику студентську аудиторію. Його заняття відрізнялись відмінним знанням навчальної дисципліни, логікою викладання матеріалу, доступністю мови. Педагог високої ерудиції і культури, він позитивно впливав на учнів семінарії і на М. Леонтовича, зокрема про іншого вчителя, Д. Федорова, котрий викладав словесність і літературу, відомо, що він був “чудовою людиною”. З тими, хто особливо цікавився його предметом, він працював додатково і пропонував вивчати літературу, яка не входила до навчальної програми. Такий інтерес до пізнання наукових знань виявляв і М. Леонтович. Відомо, що він цікавився історичними повістями, давньоруським епосом, творами О. Пушкіна,

М. Гоголя. Про це згадує, зокрема, його співучень О. Чапківський, підтверджують і теми його письмових робіт, серед яких: “Погляд народу на самого себе по билинам”; “Значення совісті в духовному житті людини” (за творами О. Пушкіна “Борис Годунов”, “Скупий лицар” та ін.); “Як дивиться М. Гоголь на громадське значення письменника?” та ін.

Заняття у Д. Федорова допомогли М. Леонтовичу навчитися краще розрізняти художні жанри, розвивати себе в педагогічному напрямку. Отримані знання згодом викристалізували власне ставлення до людей, допомогли орієнтуватись у життєвих ситуаціях, кваліфіковано готуватись до майбутньої вчительської професії.

Слід зазначити, що М. Леонтович більше виявляв інтерес до природничих наук. Матеріали про його навчання в семінарії свідчать, що в розробці тем він значну увагу приділяв історичним: “Діяльність Ярослава Мудрого на користь Батьківщини”, “Яку користь принесли братства у справі захисту віри і руської народності в Південно-Західній Русі?”; з логіки – “Чому збільшення об’єму поняття зменшує його зміст і навпаки?”; з психології – “Чи правий погляд Ушинського, що кожен має своє духовне обличчя і свої національні особливості?”; з філософії – “До яких наслідків морального життя приведе заперечення свободи волі?”.

У ці роки він більше спрямовував свої зусилля на засвоєння загальнопедагогічних принципів і методів роботи з дітьми, особливо в музиці і співах. Саме останні дисципліни виявились основними і визначальними в його підготовці до майбутньої вчительської діяльності. Така орієнтація не була випадковою. Вона базувалась, насамперед, на творчому прагненні юнака, який в дитячі роки одержав гарну домашню освіту від своїх батьків, музично обдарованих людей [10, С. 41–44].

Формуванню майбутньої педагогічної діяльності М. Леонтовича значною мірою сприяли ще й ті вчительські традиції, які мали місце в батьківському роді. Архівні документи свідчать, що Дмитро Феофанович свого часу мав у сільській школі до 80 уроків на рік, а його брат (дядько Миколи) Костянтин Феофанович виконував обов’язки наставника сільського училища в с. Березна Літинського повіту. Хома Матвійович (прадід Миколи) вчителював у своєму селі, а брат Хоми Матвійовича Адам Матвійович мав пряме відношення до співацького мистецтва.

Географія проживання на Поділлі відомих нам предків М. Леонтовича (села Рогинці, Бабино, Черепинці, Березна та ін.) і широке коло їхніх захоплень дають змогу зробити висновок, що вони були добре ознайомлені з місцевим побутом і прагнули пізнати якомога більше, що позитивно вплинуло на засвоєння ними особливостей місцевої культури, вчительської справи сільських шкіл, розмовного спілкування, говірки, народної творчості, в тому числі і музичної. Багато з цих якостей М. Леонтович успадкував. Це відіграло неабияку роль у формуванні його педагогічних якостей, особливо в роки навчання в Шаргородському духовному училищі, а згодом у Подільській семінарії.

Проте улюбленим заняттям М. Леонтовича були співи і музика. Про це свідчать його співучні М. Угринович, М. Родневич, А. Яворський, І. Годзішевський [2, С. 15–21; 17, С. 21–22; 22, С. 23–26]. Усі вони підкреслюють велику любов їх старшого товариша до народної пісні і його прагнення оволодіти професійними музичними знаннями. А співи в той час викладав талановитий вчитель Ю. Богданов, який здобув музичну освіту в учбових класах Петербурзької придворної капели і з вересня 1884 р. працював у Кам’янець-Подільській семінарії. Коли ж Ю. Богданов бував відсутній, його обов’язки тимчасово виконував керівник кам’янецького архієрейського хору І. Лепехін. Маючи звання регента (в 1893 р. закінчив Московське синодальне училище), він за словами Я. Юрмаса, вмів усіх захопити хором співом, чудово грав на скрипці. Увагу юного Миколи він привернув своєю мистецькою культурою, любов’ю до музичного мистецтва, педагогічною тактовністю. Ці якості стали характерними і для майбутнього педагога – М. Леонтовича, який намагався якнайбільше навчитися у свого вчителя. І. Лепехін високо цінував такий потяг вихованця і навіть похвально відгукувався про нього. І. Лепехін мав безпосередні стосунки з М. Леонтовичем, особливо з того часу, коли юнака запросили співати в архієрейському хорі [15]. Одночасно М. Леонтович відвідував заняття семінарського оркестру. Таким чином професійні навички музиканта він здобував у щоденній практичній роботі.

На той час він не тільки умів грати на фісгармонії, скрипці, а й ознайомився з технічними можливостями духових інструментів. Тут набуває і першого досвіду оркестрового аранжування, що згодом стало йому в нагоді в Чуківській сільській школі, де ним був організований учнівський оркестр. У семінарії його виконавський колектив став відомим, і як пише у своїх спогадах О. Чапківський, “оркестр звучав чудово, і таку гру ніхто ще в Кам’янці не чув” [13, С. 17–20].

Теорію музики М. Леонтович вивчав у Ю. Богданова. Це був досвідчений фахівець, який домагався, щоб учні “не тільки самі співали розумно, а й могли навчити цієї справи інших”. Таким учнем і був Микола Дмитрович, що музичними здібностями й знаннями виділявся серед інших семінаристів. Згодом у 1897 р. він став першим помічником диригента семінарського хору, а в наступному році його керівником.

Із звітів педагогічної ради семінарії відомо, що Ю. Богданов виховував своїх учнів на творах вітчизняних композиторів XVIII–XIX ст., зокрема М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя. Їх хори М. Леонтович пильно вивчав і в подальші роки. А під час навчання він студіював підручники й нотні збірники, яких чимало було в семінарській бібліотеці: “Посібник з елементарної теорії музики” М. Кашкіна; “Практичний посібник з гармонії” М. Римського-Корсакова; “Нотна азбука” О. Рожнова; “Азбука крюкового співу” О. Покровського; “Теорія пісні Арістотеля”, “Теорія співу” П. Чайковського; “Нариси з історії практичного церковного співу в Росії” В. Металлова; “Церковний спів в Росії” Д. Розумовського та ін.

До того ж, і сам Ю. Богданов на той час був автором посібника зі співів, що був виданий у Москві в 1891 р. Цей досвід відіграв відповідну роль у засвоєнні М. Леонтовичем теоретичних знань і усвідомленні окремих методичних положень, використаних пізніше у працях над власними роботами.

Ю. Богданов відіграв значну роль і в розвитку художнього смаку свого учня, поглибив його інтерес до народнопісенної творчості, яку вчитель інколи використовував як навчальний матеріал. Відомі були і погляди вчителя на мистецтво співаків-лірників, кобзарів, бандуристів, творчість яких він високо цінував, особливо за художнє вміння прославляти подвиги легендарних богатирів, оспівувати справедливу боротьбу українського народу проти іноземних загарбників. Цікаво, що саме подібна тематика пізніше була з успіхом використана М. Леонтовичем у шкільній практиці.

Для М. Леонтовича, як учня, значною мірою показовим був приклад Ю. Богданова з питань глибокого вивчення співацького мистецтва [1]. Це виданий вчителем збірник гармонізацій старовинних подільських і волинських наспівів (Вільно, 1894 р.), де було вміщено понад сто хороших обробок записаних ним в селах Поділля і Волині старовинних піснеспівів, що сформувались у цих краях на основі знаменного розспіву із засвоєнням народнопісенних традицій. Деякі з опублікованих у збірнику мелодій М. Леонтович пробує гармонізувати сам, зокрема “Заздравну херувимську пісню”, зазначивши на рукопису обробки: “стара мелодія з Поділля”. Згодом він і сам починає записувати старовинні мелодії і обробляти їх для хору – “Світе тихий”, “Нині опускаєш” та ін. Очевидно, збираючи цей матеріал, Микола Дмитрович прислуховується до порад свого вчителя, вивчає його замітки на сторінках подільської преси про народну пісню, її виконавців – лірників, кобзарів, бандуристів. М. Леонтович продовжує записувати пісні від семінаристів, а також від селян, що приїздили на ярмарки. Такий підхід був наслідком впливу Ю. Богданова, який прагнув, щоб учні вміли не тільки засвоювати матеріал, а й успішно використовувати його у своїй практиці. При цьому він особливого значення надавав необхідності розповсюдженню “загального співу” у школі, де вчитель повинен був вести уроки на високому рівні, щоб виховувати “гарний спів.., пізнання і навички”.

Це була пора, коли Микола Дмитрович нагромаджував багатий пісенний матеріал для своєї майбутньої роботи вчителя співів і тому, поза увагою у М. Леонтовича не залишилися висловлювання Ю. Богданова і про необхідність вдосконалення вчителями своїх знань і кваліфікації. Для цього потрібно було відкрити педагогічні курси з викладанням хорошого співу “з його педагогічними прийомами”, потрібними для організації співацьких колективів. Згодом М. Леонтович неодноразово звертався до практичного вирішення питань, коли працював у подільських школах, а у той момент він сприймав поради свого педагога та осмислював їх для майбутньої праці. До цього слід додати збільшення досвіду, у нього, в галузі спеціальних знань

(теорії музики, сольфеджіо, гармонії, історії вітчизняної та зарубіжної музики, хорового співу і гри на музичних інструментах).

Отже, на формування М. Леонтовича як педагога в його ранні роки впливали сімейно-родові музично-вчительські традиції, засвоєння історико-теоретичного матеріалу в галузі музичної педагогіки, виховання навичок у практичній роботі з хором і оркестром, вивчення досвіду кращих учителів семінарії.

На той час припадають перші творчі спроби композитора. Це переважно обробки українських народних пісень: “Гандзя”, “Ох, я нещасна”, “Ой ви хлопці молоді”, “Ой, чия ж то причина”, “За Сибіром сонце сходить”, “З того часу, як женився” та ін. Ще учнем М. Леонтович привернув увагу кам’янецьких музик, які ставилися до нього з повагою.

М. Леонтович продовжував заняття у семінарії. Багато сил він віддав хорові семінаристів. Цей виконавський гурт набував для М. Леонтовича значення “творчо-педагогічної лабораторії”, де народжувались і розроблялись власні методичні прийоми, нові розспівки, вокально-хорові вправи, каденції, нескладні аранжування народних пісень. У цій праці розвивались і такі якості М. Леонтовича – педагога, як сувора дисципліна, принциповість, висока вимогливість до себе. Звернемо увагу на організаційні здібності, вміння якісно відтворити звучання хору за рахунок невтомної праці над чистотою інтонації, ансамблем і строєм. Спів став злагодженим і витонченішим.

М. Угринович у своїх спогадах згадує, що хор під орудою Леонтовича співав досить гарно, хоч у ньому було чоловіків 40–50 нових, яких треба було спершу навчити. Гарною постановкою справи цей хор звернув одразу увагу як начальства семінарії, так і інших знавців і аматорів церковних співів у Кам’янці, бо поголоска про хор пішла всюди... На початку року колектив з успіхом виконував досить складні твори, в числі яких був і один з 14 двохорних (на вісім голосів) концертів Д. Бортнянського “Тебе, Бога, хвалим”, якого до тої пори не співали в семінарії. Концерт був досить трудний, але ми його добре співали. Як “бурсаків” розпустили на великдень, більшість їх поїхала додому. М. Леонтович, керуючи невеликою решткою хору, спромігся запалити її, викликати в ній піднесення, через це ми настільки гарно співали на великдень всеношну й літургію, що вся публіка, оточивши нас, весь час дивилася на нас і диригента, висловлюючи голосно похвалу та дивування, а після церкви нам на коридорах улаштували справжню авацію” [5, С. 20].

Так молодий митець набував досвіду практичної роботи. Він міг у певному звучанні перевіряти різні композиції і проводити різні творчі експерименти. Крім офіційних музичних номерів композитор почав включати в репертуар хору уривки з опер, народні пісні у власних розкладах.

Отже, навчання у семінарії важлива віха в житті молодого М. Леонтовича. Тут він вперше задумався над своєю музичною підготовкою, самотужки опановує гру на скрипці, фортепіано, починає обробляти народні пісні, очолює семінарський хор. Диригентська практика стала для нього дійсно школою хорового співу і творчості. Хористи глибоко поважали свого керівника і залюбки допомагали йому в його діяльності, докладали багато зусиль, щоб полегшити працю молодого музиканта, і з особливою старанністю і захопленням виконували його власні творчі спроби. Успіх розкладок у семінаристів спонукав автора до подальшої роботи у цьому напрямі.

Все ж М. Леонтович не міг повністю віддатися улюбленій праці. Згадуваний Модест Угринович свідчить, що семінарське начальство ставилось до новацій молодого диригента “з великим презирством”. І дійсно, у підписаних ректором “Правилах поведінки” в § 17 писалось: “Заняття, які носять характер розваг, наприклад, музика, спів світських пісень і різні ігри забороняються”. В іншому пункті, в § 11, йшлося про те, що керівник хору міг підбирати сам матеріал, але тільки з дозволу ректора. Цього якраз і не сталось, коли М. Леонтович у кінці 1897–1898 навчального року, будучи учнем останнього, шостого класу семінарії, не виконав наказу начальства “співати певних пісень”. Кара була суворою. Миколу Дмитровича не атестували з ряду предметів, фактично залишивши його на другий рік. Виписане тим роком свідоцтво про закінчення семінарії так і не було видане, воно й досі без оцінок зберігається в архівних семінарських справах.

Залишившись на другий рік, М. Леонтович був усунутий від диригентської справи і брав участь у діяльності хору як співак. Увесь свій вільний час він віддавав збиранню народних

пісень. З цією метою виїздив у села Брацлавського, Ольгопільського та Гайсинського повітів на Поділлі. А коли бував у батьків у Білоусівці, також записував пісні і пропонував їх для використання у місцевій школі. Так він поступово готувався до майбутньої учительської праці.

В червні 1899 р. М. Леонтович нарешті одержав свідоцтво про закінчення семінарії і з того часу почався новий період у його житті – період становлення ідейних принципів, світогляду, професійної зрілості молодого педагога, композитора, диригента, фольклориста, музично-громадського діяча.

Безумовно, у межах статті неможливо глибоко розкрити особливості формування майбутньої педагогічної діяльності М. Леонтовича. Однак не викликає сумніву, що вивчення і використання творчих його доробок може значною мірою збагатити теорію і практику сучасної вітчизняної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов Ю. Збірник гармонізацій старовинних подільських і волинських наспівів. – Вільно, 1894.
2. Годзішевський Г. Хлопці співають: Спогади. – К.: Музична Україна, 1982. – С. 15 – 21.
3. Гордійчук М. Микола Леонтович. – К.: Музична Україна, 1972. – С. 5.
4. Див. газ. “Зоря комунізму” Орган Тульчинського районного комітету КП України та районної Ради депутатів трудящих Вінницької області, 14.VI.1969, № 69 (5884), С. 2.
5. Див. журн. “Музика”. – 1925. – № 1. – С. 20.
6. Дяченко В. М. Д. Леонтович. Малюнки з життя. – К.: Мистецтво, 1941.
7. Іванов В. До біографії М. Леонтовича /Музично-педагогічна і творча діяльність М. Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури. – Кам’янець-Подільський, 1997. – С. 28–31.
8. Іванов В. Дитячі та юнацькі роки М. Д. Леонтовича //Музика. – 1977. – № 4. – С. 27–28.
9. Іванова Л. Формування педагогічних поглядів М. Леонтовича //Мистецтво та освіта. – 1997. – № 4. – С. 55–58.
10. Іванова Л. Формування педагогічних поглядів М. Леонтовича в роки навчання /Музично-педагогічна і творча діяльність М. Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури. – Кам’янець-Подільський, 1997. – С. 41–44.
11. Леонтович Г. Його розуміли всі: Спогади. – К.: Музична Україна, 1982. – С. 10–11.
12. Леонтович М. Спогади, листи, матеріали /Упорядник В. Ф. Іванов. – К.: Музична Україна, 1982. – 236 с.
13. Леонтович М. Як я організував оркестр у селянській школі //Музика. – 1925. – № 1. – С. 17–20.
14. Москаленко О. Спогади Г. Яструбецького //Вогні комунізму. – 1968.
15. Подільські Єпархіальні відомості. 1893 – № 27; 1894 – №№ 14, 51; 1895. – №№ 32, 39; 1898 – №№ 22, 26; 1899. – №№ 35 – 36.
16. Приходы и церкви Подольской епархии //Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Ред. Е. Сецинского. Каменец-Подольский. – 1901.
17. Родневич М. Із семінарських років: Спогади. – К.: Музична Україна, 1982. – С. 21–23.
18. Ростовський О. Музична освіта в Україні на межі тисячоліть: стан, проблеми, перспективи //Мистецтво та освіта. – 2000. – № 4. – С. 9–12.
19. Хмельницький державний обласний архів (ХДОА). Ф 64, оп. 1, зб. 19, 21, 23, 47, 64. Ф. 315, оп. 1, зб. 9117.
20. Центральна наукова бібліотека АН УРСР (ЦНБ), 1 36270; 1 36302; 1 36347.
21. Юрмас Я. До біографії М. Д. Леонтовича //Життя і революція. – 1928. – №7. – С. 161–172.
22. Яворський А. У Кам’янці-Подільському: Спогади. – К.: Музична Україна, 1982. – С. 23–26.

Одержано редакцією 10.01.2002 р.

ЗМІСТ

Голобородько О.А. Особистісно зорієнтована парадигма та її роль в оновленні морально-виховного процесу	3
Шутяк В.Г. Метод проектів та його використання на уроках трудового навчання в початкових класах	8
Коренева І.М. Система розвитку спостережливості молодших школярів у процесі вивчення природничого матеріалу	12
Єпик О.В. Рушійні сили та закономірності формування моральних цінностей.....	15
Галатюк Ю.М. Методологічні аспекти організації творчої навчальної діяльності з фізики	20
Крайчук О.В. Про розвиток змісту шкільної математичної освіти	25
Панасюк В.Ю. Деякі гігієнічні аспекти організації уроків інформатики з використанням комп'ютера.....	29
Середюк Л.А. Збагачення навчальної та позанавчальної діяльності старшокласників елементами творчості	35
Жигір В.І. Модель змісту підготовки вчителя обслуговуючої праці.....	39
Ігнатенко Г.В., Матющенко Н.Ю. Особливості включення ліворуких дітей до практичної діяльності у процесі трудового навчання.....	44
Перебудова В.І. Залучення учнів 5-7 класів на уроках з обробки тканин до технологічної діяльності	47
Воїтелева Г.О., Ємельяненко Л.І. Вивчення українських національних традицій та ремесел засобами трудового навчання.....	53
Денисюк Н.В. Екологічне виховання учнів на уроках обслуговуючої праці.....	58
Кирильчук Ю. В. Зміст активних методів навчання при вивченні предмету “Основи безпеки життєдіяльності”	61
Павелків О.М. Формування в учнів інтересу до професій сфери економіки та підприємництва	65
Мельник О.В. Диференціація змісту профконсультаційної роботи з школярами в процесі профільного трудового навчання.....	70
Кротова Т.Ф. Педагогічні умови ефективного застосування особистісно-орієнтованого підходу у становленні і розвитку інтересу до музичного виконавства у старшокласників.....	74
Сверлюк Я.В. Міжособистісні умови керування дитячим музичним аматорським колективом.....	80
Янцур М.С. Роль і зміст курсу “Психофізіологічні основи трудової підготовки школярів” у підготовці вчителя трудового навчання.....	83
Курок В.П., Ігнатенко С.В. Деякі аспекти вирішення проблеми спеціальної технічної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання	87
Столінськи З. Підготовка вчителів з техніки до реалізації загальнотехнічного змісту навчання в реформованій системі освіти в Польщі	91
Козяр М.М., Гордійчук І.І., Вовк В.Ф., Лебедюк Є.А. Актуальність самостійної роботи студентів при вивченні інженерної графіки	94
Суховайненко О.М. Розвиток пізнавальної діяльності майбутніх учителів трудового навчання в процесі вивчення технічних дисциплін	99
Матвієнко О.В. Педагогічні аспекти розробки моделі підготовки менеджера інформаційної діяльності.....	102
Петронговський Р.Р. Формування патріотизму шкільного юнацтва засобами мистецтва.....	106
Димченко С.С. Педагогічні особливості формування майбутньої професійної діяльності М.Леонтовича	110
Романчук В. П. Організаційні аспекти профорієнтаційної роботи із старшокласниками.....	116
Столярчук Б.Й., Терлецький М.М. Темброво-динамічні особливості розвитку сучасної духової музики.....	120
Филипчук М.С. Мета і зміст навчально-виховної та творчої роботи в аматорському естрадному музичному колективі.....	128
Орлов В.Ф. Саморозвиток професійної культури вчителя мистецьких дисциплін.....	131
Відомості про авторів	137

Наукове видання**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання
в закладах освіти****Збірник наукових праць****Наукові записки Рівненського державного гуманітарного
університету****Випуск 20**

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Курченко Н. Б.
Комп'ютерна верстка Рахманова Л. О.

Здано до набору 09.01.2002 р. Підписано до друку 28.02.2002 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 17,32. Обл. вид. арк. 17,93. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти:
Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного
університету. Випуск 20. — Рівне: РДГУ, 2002. — 140 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 2.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки,
дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в
зкладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів,
учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20